

אורות ישראל
מכללת אקדמית לחינוך

מייסודן של תכלת מורשת יעקב
ותכלת אורות ישראל

עיונים בסידור התפילה ובפרשת השבוע

אמת ואמונה

מודה לה' בתפילה.⁶ יצחק אינו נגרר אחרי תחושת "כוחי ועוצם ידי".

יצחק עולה שלב נוסף בהכרה במציאות ה', שהכול ממנו ולא מאתנו. זוהי הקומה הנוספת של ברכת "אמת ויציב" מהבוקר.

• יעקב בנו מתקן את תפילת ערבית בשעה של חשכה – סמל לייסורים שעבר במהלך חייו. יעקב נטע בנו את הכוח של תפילה בשעת צרה: "ועת צרה היא ליעקב וממנה יושע".⁷ יעקב אבינו, בחיר האבות,⁸ הוא היחיד מתוך כל האבות שמיטתו הייתה שלמה. הוא זכה שעם ישראל לגווניו יצא מכל יוצאי חלציו, ללא יוצא מן הכלל, בניגוד לאברהם ויצחק שהיה בזרעם גרעין וקליפה (אברהם – יצחק גרעין וישמעאל קליפה; יצחק – יעקב גרעין ועשיו קליפה). דווקא הוא נוחל חיים קשים ביותר ביחס לשאר האבות, כדבריו לפרעה:⁹ "מַעַט וְרָעִים הָיוּ יָמַי שָׁנֵי חַיִּי וְלֹא הִשְׁיִגּוּ אֶת יָמַי שָׁנֵי חַיִּי אֶבְתִּי" (ייסורי יעקב: עשיו, אליפז, לבן, שכם, דינה, יוסף ועוד), וכדברי המדרש:¹⁰ בקש לשב בשלווה, קפץ עליו רוגזו של יוסף.

בתיקונה של תפילת ערבית, המבטאת את הגלות ותעתועיה, יעקב מעביר מסר לדורות במהות הקשר לה' ברגעי משבר. אין ייאוש כלל. דווקא בזמן זה יש להתחבר לה' מתוך תפילה של הכרה באמת, מתוך אמונה בהבטחתו לגאולתנו, ב"אמת ואמונה".

חייו של יעקב אבינו הם הדומים ביותר למצבנו בגלות המרה. מי עוד כמוהו אשר צריך לעמוד נכוחה מול מצבו ולעורר את השאלות הנוקבות באמונתו בה?¹¹ דווקא הוא מלמד אותנו יסוד גדול: "קוה אל ה', חזק ויאמץ לבך, וקוה אל ה'". אין להתייאש ואין להישבר ממשברים חולפים, מתוך אמונה בטוב ה' שבא עלינו ושיבוא עלינו. למרות השאלה הנוקבת והמתבקשת: "זו תורה וזו שכרה?" יעקב אינו זז מאמונתו. הוא עולה שלב בעבודת ה' ומגלה לנו את חסדי ה' בחושך בתקנו את תפילת ערבית, "אמת ואמונה".¹¹

במשך הקיץ שעבר עלינו, חושך וערפל אפפו אותנו, ושאלות רבות ניקרו במוחנו. למרות הקשיים של השנה שעברה – חטיפת שלושת הנערים ונפילתם של עשרות בנינו וחילינו היקרים, בטוחים אנו בחסדי ה' יתברך שיגאלנו. עלינו להמשיך ולהגביר בתפילה של "אמת ואמונה".

הרב עמוס מימון

מרכז לימודי ערב בישיבת אורות יעקב

הגמרא אומרת:¹ "כל שלא אמר 'אמת ויציב' שחרית, ו'אמת ואמונה' ערבית, לא יצא ידי חובתו, שנא' 'להגיד בבוקר חסדך ואמונתך בלילות'". מה טומנות בחובן שתי ברכות אלו שמי שלא אמרן לא יצא ידי חובתו?
רש"י עומד על משמעות הברכות שיעקרון הכרה והודאה על חסדי ה' עלינו הן בעבר הן בעתיד, וז"ל:

וברכת אמת ויציב כולה על חסד, שעשה עם אבותינו [...] שהוציאם ממצרים ובקע להם הים והעבירם. וברכת אמת ואמונה מדבר בה אף על העתידות, שאנו מצפים שיקיים לנו הבטחתו ואמונתו, לגאלנו [...].

נראה לבאר שעבודת ה' בבוקר היא יציבה, חסדי ה' מוחשיים ועומדים לפנינו, הכול ברור, גלוי וידוע, "אמת ויציב". אולם בלילה אין הכול נראה. על אף שמציאות ה' ואמיתותו אינן משתנות בין בלילה בין ביום לא תמיד העין האנושית יכולה להבחין בכך. לפיכך, כשמעריב הערב נדרשת מן האדם עבודה אחרת, "עבודת האמונה", שיקיים בנו את הבטחתו, "אמת ואמונה".

בעל עלי שור מסביר שהעבודות קוטביות ומנוגדות ושתיהן נדרשות לעבודת ה', וז"ל:² "האמת על העבר קובע עבודה אחרת מהאמת על העתיד, הראשון מחייב יציבות וקיימות, והשני – אמונה חיה ותמימה. הרי בזה שני קוטבים". הרי לפנינו שתי ברכות המסמלות שתי דרכים שונות בעבודת ה' ואי אפשר לאחת ללא השנייה, ודבר בעתו מה טוב. מתוך כך, דברי חז"ל³ "תפילות אבות תקנום", תופסים משמעות באופן הבא:

• אברהם אבינו תיקן את תפילת שחרית ונטע בנו בכך את הכוח של "שחרית", כוח הראשוניות. אברהם העברי היה ראשון לגילוי מציאותו ית'. כל העולם כולו מעבר אחד והוא מעבר השני. הוא פרץ את הדרך לגילוי מציאות ה'. לאברהם אבינו האמת הייתה יציבה וברורה, "אמת ויציב".

• יצחק בנו, ממשיך דרכו, תיקן את תפילת מנחה. כשהשמש במרכז העולם הכול ברור ומואר. יצחק הוא הבחינה של עבודת ה' מתוך ברכה. זהו ניסיונו והוא עומד בו. גם אם יש לאדם את הכול, עליו לפנות לה' בהודאה על חסדיו עמו.

מהותה של תפילת מנחה להתפלל מתוך עוצמה וגבורה ולא ליפול בתחושה של "ואמרת בלבבך כוחי ועוצם ידי עשה לי את החיל הזה".⁴ זוהי תפילה של אמצע היום. כפי שהשמש נמצאת בשיא כוחה, כך גם אדם בשיא יומו, וברגעי השיא, במשאו ובמתנו עליו לעצור ולפנות בתפילה ובהודאה לבורא עולם.

יצחק אבינו זכה לירושה נכבדה מאביו, לברכה ולשפע רב מן השמים.⁵ הוא יוצא לשדה, למקום המבטא את עוצמתו הכלכלית, כדברי הכתוב: "ויצא יצחק לשוח בשדה". הוא

⁸ שכל טוב (בובר), בראשית לג.

⁹ בראשית מז, ט.

¹⁰ בראשית רבה, וישב פד, ג.

¹¹ כך נהגו רבי עקיבא ורבי חנינא בן תרדיון כשהוצאו להריגה – קיבלו עליהם את הדין באהבה והמשיכו להחזיק באמת ובאמונה בה' ית' ללא תהיות ושאלות. ראו ברכות סא ע"ב ועבודה זרה יח ע"א.

¹ ברכות יב ע"א.

² עלי שור, ב, עמ' תקמב.

³ ברכות כו ע"ב.

⁴ דברים ח, יז.

⁵ בראשית כו, יב-יד.

⁶ עיינו ברש"י שם.

⁷ ירמיה ל, לא.

פרשת בראשית

קיום העולם ועם ישראל אינו אלא בשביל התורה

התורה ובשביל משה" (מדרש רבה א, ד), שישראל יהיו עם מקבלי התורה וחכמיה. גם כל מלחמת האדם עם יצרו היא מערכה על מציאות קיומו ותכליתו בעולם הזה, כמו שאמרו חז"ל (תנחומא, תזריע, ב):

"אחור וקדם צרתני" (תהלים קלט), ר' שמעון בן לקיש אמר: אחור מעשה יום שישי וקדם למעשה יום ראשון, מה הטעם? דכתיב (בראשית א) "ורוח אלוקים מרחפת על פני המים", זו נפשו של אדם הראשון. לפיכך הוא אומר "אחור וקדם צרתני".

בילקוט כתוב: "אמר ר' ישמעאל בר תנחום: אם זוהי – אמרין ליה אתה קדמת למעשה בראשית, שנאמר 'ורוח אלוקים מרחפת' ואם לא – יתוש קדמך".

ביאור הדברים: אם זכה, הרי עיקר אישיותו נחשבת מצד רוח אלוקים שבו (הנשמה) ואז באמת הוא קודם לכל שאר היצורים. אבל אם לא זכה וכל מה שהוא מחשיב הם ענייני הגוף והחומר, אומרים לו "יתוש קדמך". דברים אלו עולים בקנה אחד עם דברי חז"ל שבראש דברינו, שהעולם נברא בשביל ישראל והתורה, ולומדיה. אם תכלית זו מתגשמת, האדם קודם לכול כי זוהי מטרת כל הבריאה, אבל אם אין היא מתקיימת, נחשבים בני אדם אחור לכל המעשים. כל מלחמת עמלק בעם ישראל וכל מלחמת הרע בטוב, הן המאבק בין "קדם לאחור" (בין התכלית הרוחנית ובין החשבת הגוף והחומר). בזה נטושה המלחמה מדור דורים ועד זמן הגאולה.

ציון שבי

סטודנט ללימודי תואר ראשון, קמפוס רחובות

"בראשית ברא אלוקים את השמים ואת הארץ" (בראשית א, א). מקרא זה אומר דרשני, כמו שאמרו רז"ל: "בשביל התורה שנקראת (משלי ח) ראשית דרכו, ובשביל ישראל שנקראו (ירמ' ב) ראשית תבואתה" (רש"י).

הגר"א קוטלר זצ"ל, בספרו "משנת רבי אהרן על התורה" (עמ' ג), אומר שכל הבריאה נבראה לתכלית אחת ויחידה – שיהיה בה עם מקבלי התורה. לבו של עם מקבלי התורה הם לומדי התורה וחכמיה. כמו שהלב מזין ומחיה את כל שאר האיברים, כך לומדי התורה מחיים את כל העם, כי כשם שכל איברי האדם, אפילו המרוחקים ביותר, קשורים ללב. כך כל ישראל מקבלים את חיותם מכוח לומדי התורה.

מציאות זו הוכחה לכל אורך העבר של עם ישראל. קיום העם בכל הדורות ונצחיותו היו על ידי התורה. דבר זה בא לידי ביטוי הן באשר לאומה כולה הן בתרומת הלומדים למקום שהותם וחיותם. במקומות שבהם פסק לימוד התורה בתקופות שונות, כלה בו גם הקיבוץ היהודי. לעומת זאת, מקומות התורה והמקומות שבהם היו היהודים קשורים בתורה ובלומדיה, שגשגו ופרחו. יש להדגיש שלימוד התורה אינו רק אמצעי לקיומו של עם ישראל, אלא זוהי עצם מציאות קיומו. בכך נבדל עמנו מיתר העמים, שאינו סתם אומה נוספת במשפחת העמים, אלא מציאותו ומהותו היא אך ורק שהוא עם התורה. זה מה שאמרו חז"ל: "בשביל ישראל ובשביל

שנת שמיטה

ברכת "וציויתי את ברכתי"

ברכת התורה לשומרי שביעית כהלכתה

בספר ויקרא (כה, כ-כא) נאמר: "וכי תאמרו מה נאכל בשנה השביעית, הן לא נזרע ולא נאסף את תבואתנו. וציויתי את ברכתי לכם בשנה הששית, ועשת את התבואה לשלש השנים". הבטחת התורה היא שיהודי השומע בקול ה' ואינו זורע בשביעית באיסור, אין לו לחשוש שמא יהיה שרוי בשל כך במצוקת רעב. מובטח לו שיוכל לחיות ברווחה ובכבוד, וכי יבול השנה השישית יספיק עד אסיפת היבול של השנה השמינית (עיינו "כלי יקר", שם).

לעומת הברכה לשומרי המצווה מקלל הנביא ירמיהו (לפי פירוש רש"י) את עוברי העברה הזורעים וקוצרים בשביעית, ככתוב (שם יז, ה): "כה אמר ה' ארור הגבר אשר יבטח באדם", ומפרש שם רש"י: בחרישו ובקצירו, לומר – אזרע בשביעית ואוכל, "ושם בשר זרעו ומן ה' יסור לבו", שהבטיחו "וציויתי את ברכתי לכם".

דעת ספר "מאיר עינינו" היא שהואיל ובזמן הזה שמירת שביעית היא מתקנת חכמים, אין ברכת התורה בתוקף. אולם החזון איש דחה את דבריו, ועל פי הכלל שבית דין של מעלה עושים כפי שגוזרים בית דין של מטה הסיק שאף על פי ששביעית בזמן הזה היא מדברי סופרים, ברכת התורה שרירה וקיימת, אלא שככל הבטחות התורה, "אפשר שיגרום החטא לקפחה, והברכה אינה אלא לכלל ישראל, אבל היחיד יוכל ללקות בשביל חברו.

מתוך: מרדכי עמנואל, ערכי שמיטה, מדרשת הארץ ומצוותיה, חפץ חיים, תשנ"ג, עמ' 37-38

"חבר"

"חבר" הוא אדם המקבל על עצמו לקיים את כל דיני השמיטה לפני שלושה בני אדם. ה"חבר" נאמן בכל דיני שביעית ונחשב כמי שאינו "עם הארץ". לדעת החזון איש תואר זה קיים גם בתקופתנו; הרב שלמה זלמן אויערבך סבור כי התואר היה תקף רק בזמן חז"ל ואילו היום כל אדם בעל חזקת כשרות – ונאמן.

על פי הרב יוחנן פריד באתר:

<http://cms2.education.gov.il/NR/rdonlyres/0B2045C1-DC1C-4F59-82F8-43F041160C67/1710/yochanan1.rtf>